

Przemysław Paweł Grzybowski

Ilustrowała Lucyna Fic

Spotkania z Innymi

Spotkania z Innymi

Czytanki do edukacji międzykulturowej

Przemysław Paweł Grzybowski

Spotkania z Innymi

Czytanki do edukacji międzykulturowej

impuls

Kraków 2011

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011

© Copyright by Przemysław P. Grzybowski (tekst), 2011

© Copyright by Lucyna Fic (ilustracje), 2011

Recenzenci:

dr hab. Alina Szczurek-Boruta, prof. UŚ –

Uniwersytet Śląski w Cieszynie, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji

dr Bassam Aouil, prof. UKW –

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Pedagogiki i Psychologii

Redakcja wydawnicza:

Beata Bednarz

Opracowanie typograficzne i projekt okładki:

Andrzej Augustyński

Na okładce wykorzystano ilustrację Lucyny Fic

Ilustracje:

Lucyna Fic

Publikacja dofinansowana przez Editora Comenius

Av. Marcos Vinicius Valle 640, 12-916-420 Bragança Paulista SP, Brazylia

<http://loja.editoracomenius.com.br>

ISBN 978-83-7587-048-0

Oficyna Wydawnicza „Impuls”

30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5

tel. (12) 422-41-80, fax (12) 422-59-47

www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl

Wydanie I, Kraków 2011

Spis treści

Jak korzystać z tej książeczki, czyli uwagi metodyczne dla rodziców i nauczycieli	7
Spotkanie pierwsze – Poznajemy Kamilę	13
W świecie dorosłych	19
Spotkanie drugie – Pan Jacek	19
Spotkanie trzecie – Ciocia Marta	25
Spotkanie czwarte – Dawidek	31
Spotkanie piąte – Babcia Marysia	37
Spotkanie szóste – Fatima	43
Spotkanie siódme – Pan Pawlak i Katarynka	49
Spotkanie ósme – Pan Krzyś	55
Spotkanie dziewiąte – Panie Olga i Teresa	61
W świecie dzieci i młodzieży	67
Spotkanie dziesiąte – Rysiek	67
Spotkanie jedenaste – Daria	73
Spotkanie dwunaste – Marko i Gabriela	79
Spotkanie trzynaste – Edyta	85
Spotkanie czternaste – Robert	91
Spotkanie piętnaste – Marek, Laura i paczki	97
Spotkanie szesnaste – Rodzina Cioci Herty	103
Spotkanie siedemnaste – Kim, Alex i Elina	109
Posłowie autora	115
Nowe spotkania, czyli co jeszcze warto przeczytać i obejrzeć	117
Lektury dla dorosłych	117
Lektury dla dzieci	120
Strony internetowe	122

Jak korzystać z tej książeczki, czyli uwagi metodyczne dla rodziców i nauczycieli

Zamieszczone w *Spotkaniach z Innymi* teksty przeznaczone są **dla dzieci w wieku od 6 do 10 lat**. Mogą służyć rodzinie jako czytanki w domowym zaciszu lub nauczycielom w charakterze pomocy naukowej na lekcjach i zajęciach pozalekcyjnych **dla uczniów „zerówki” oraz klas I–III szkół podstawowych**. Mają postać krótkich czytanek zakończonych podsumowaniem zawierającym morał.

W czytankach został ukazany pozytywny, wyidealizowany obraz rzeczywistości opisywanej przez Kamilę – małą dziewczynkę, która pod opieką najbliższych (rodziców i dziadka) spotyka różnych ludzi, by w dialogu z nimi odkrywać szeroki świat.

Poznawani przez Kamilę Inni to osoby pod pewnymi względami wyróżniające się z otoczenia, zwykle postrzegane w środowisku jako dziwne, nietypowe i dlatego często będące przedmiotem zainteresowania, tematem plotek bądź nieprawdziwych i krzywdzących opinii stereotypowo powielanych w codziennych rozmowach, programach telewizyjnych, artykułach prasowych itp. Każde dziecko prędzej czy później spotyka Innych. Jego naturalnymi reakcjami są wówczas zdziwienie i stawianie pytań o zaobserwowane fakty.

W kolejnych czytankach Kamila (a wraz z nią czytelnicy) poznaje **osoby niepełnosprawne, chore, w zaawansowanym wieku, wywodzące się z obcych narodów i kultur, praktykujące odmienne religie oraz charakteryzujące się różnymi stylami życia i możliwościami rozwoju**. Ich sytuacja jest zwykle wynikiem wydarzeń z przeszłości, które ukształtowały ich charakter, poglądy na świat i wpłynęły na zachowanie. Kamila orientuje się, że nie wszyscy ludzie są tacy sami. Z powodu swej odmienności bywają lubiani lub nie, postrzegani jako pozytywni bohaterowie lub „czarne charaktery”. Ich obecność wywołuje przyjemne zaciekawienie albo budzi niepewność, obawy bądź strach.

Kamila szuka odpowiedzi na pytania pojawiające się w momencie spotkania Innych i w trakcie nawiązywania kolejnych relacji z nimi. Stopniowo poznaje warunki, w jakich może kształtować się odmiennność, dzięki czemu łatwiej jest jej zrozumieć poznawanych Innych. Zawsze dochodzi do wniosku, że odmiennność wyglądu, zachowania czy perspektyw życiowych poszczegól-

nych znajomych, choćby nawet była źle widziana przez niektóre osoby, tak naprawdę jest zwyczajną cechą człowieczeństwa, z którą trzeba sobie radzić każdego dnia.

Kluczowe treści wychowania leżące u podstaw każdej z czytanek to: **tolerancja, szacunek dla odmienności oraz przekonanie o konieczności poznania drugiego człowieka**, zanim wyda się o nim opinię i zacznie oceniać jego zachowanie. Dzięki opisom spotkań z Innymi oraz zawartym w nich morałom czytanki te uczą, że jeśli nawet jakaś osoba wydaje się pod pewnym względem dziwna, to nie należy jej dyskryminować oraz wykluczać z kręgu znajomych, przyjaciół i krewnych. Trzeba ją dobrze poznać, a zorientowawszy się w jej problemach i potrzebach, podać pomocną dłoń oraz wesprzeć obecnością, rozmową i uśmiechem. Obecność, rozmowa i uśmiech to bowiem wartości, którymi każdy – nawet dziecko – może dzielić się z drugim człowiekiem, zwłaszcza potrzebującym.

Tematyka czytanek **może zainteresować także dzieci młodsze**. Decyzja o tym, czy są już na tyle rozwinięte, by móc głębiej zapoznać je z przedstawionymi w nich problemami, powinna należeć do rodziców i nauczycieli, którzy obserwując dziecko, analizując jego ciekawość świata i zakres dostępu do informacji dotyczących codzienności osób starszych (np. możliwość oglądania telewizji bez kontroli dorosłych, przysłuchiwanie się rozmowom starszego rodzeństwa i rodziców), będą w stanie określić, czy zna już odpowiednie wyrażenia i zagadnienia, interesuje się nimi, pyta o nie, próbuje lepiej zrozumieć itp. Jeśli tak, wówczas można rozpocząć z nim dyskusję, posiłkując się wybraną czytanką.

Spotkania z Innymi mogą stanowić w szkole **pomoc naukową w realizacji autorskiego programu** wychowania w zakresie edukacji międzykulturowej i obywatelskiej, historycznej i regionalnej. Z każdą czytanką można pracować w odniesieniu do środowiska szkoły – zarówno w skali makro (miejscowości, regionu i kraju), jak i mikro (rodziny, kręgu przyjaciół i znajomych uczniów).

W podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół z dnia 23 grudnia 2008 roku (opublikowanej w Dzienniku Ustaw Nr 4 z 15 stycznia 2009 roku, poz. 17) czytamy:

W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji. Szkoła podejmuje odpowiednie kroki w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji [podkr. – P.P.G].

Zgodnie z wytycznymi ministerialnymi książka może służyć przy realizacji tego założenia jako pomocnicza.

Przed oddaniem książki w ręce dziecka rodzice i nauczyciele powinni też zdecydować, czy potraktować jej treści wybiórczo i stopniowo zapoznawać młodego czytelnika z kolejnymi tematami w odpowiednich odstępach czasu. Można też pozwolić na czytanie jej „jednym tchem”, pod warunkiem że lekturze każdej czytanki towarzyszyć będą refleksja i dyskusja o jej bohaterach. Po wspólnej lekturze z dzieckiem wypadałoby je zapytać, czy rozumie treść czytanki i w razie wątpliwości uzupełnić lub wyjaśnić kłopotliwe zagadnienia. W przeciwnym wypadku dziecko może potraktować bohaterów czytanek nie jako przykłady rzeczywistości istniejących osób, lecz jak fantastyczne postacie, porównywalne z mitologicznymi stworami czy wymyślnymi istotami z kreskówek, których problemy społeczne są równie wydumane.

Podczas dyskusji należy zwracać uwagę dziecka na fakt, że w jego środowisku żyją ludzie bardzo podobni do tych opisanych w czytankach, że prędzej czy później spotka się z nimi i może mieć podobne refleksje jak Kamila. Chodzi o przygotowanie go do kontaktu z odmiennością – także własną, o wsparcie w kształtowaniu postawy pozytywnego zainteresowania sytuacją Innych w różnych okolicznościach i poszukiwania możliwych sposobów nawiązania dialogu, którego efektami będą wzajemne poznanie i tolerancja.

Inni intrygują, często budząc skrajne emocje, uprzedzenia i niechęć. O niektórych z nich wręcz nie wspomina się przy dzieciach, zaliczając ich życie do sfery tabu zarezerwowanej wyłącznie dla dorosłych. Cóż jednak zrobić, gdy dziecko zaczyna pytać o nich, co jest dowodem, że zauważyło ich istnienie i wzbudziło to jego zainteresowanie? Co zrobić, gdy okazuje się, że w jego oczach Innym jest ktoś spośród jego bliskich? Może też ono samo jest postrzegane jako Inny w swoim środowisku albo uważa się za takiego?

Lektura każdej czytanki oraz przeprowadzona po niej spokojna i rzeczowa dyskusja pozwolą na udzielenie dziecku poważnych i wyczerpujących odpowiedzi na jego pytania o sprawy czasem krępujące nawet dla dorosłych. Warto podjąć ten wysiłek, by nie zaprzepaścić okazji do rozmowy pod pretekstem czytanki, zanim dowie się ono o czymś w sposób wulgarny, powierzchowny czy ideologiczny na przykład od starszych kolegów, z telewizji, Internetu lub od osób, którym świadomie nie powierzyłoby się trudu wychowania swego dziecka. Niniejsza książeczka może w tym pomóc.

Ideą edukacji międzykulturowej, na której zostały oparte poszczególne czytanki, jest spotkanie Innego – wejście z nim w dialog, zapoznanie się z jego światem, osobiste doświadczenie jego odmienności i zrozumienie, dlaczego jest właśnie taki. Tylko na tej zasadzie niechęć i strach mogą ustąpić miejsca życzliwemu zainteresowaniu i przyjaźni. Tylko dzięki stopniowemu poznawaniu i dążeniu do zrozumienia można **odkryć Innego jako człowieka i go pokochać.**

Oto zestaw obszarów problemowych, treści wychowania i kategorii pojęciowych powiązanych z czytankami w *Spotkaniach z Innymi*:

- *Spotkanie pierwsze – Poznajemy Kamilę*: bogactwo imion, niecodzienne zachowanie, choroba, plotka.
- *Spotkanie drugie – Pan Jacek*: zróżnicowanie wieku i płci, starość, choroba psychiczna, niecodzienne wygląd i zachowanie, samotność, wojna, obóz koncentracyjny, śmierć, cierpienie pod wpływem wspomnień.
- *Spotkanie trzecie – Ciocia Marta*: nietypowe wygląd i zachowanie, wykluczenie, samotność, śmierć, choroba psychiczna, depresja, cierpienie pod wpływem wspomnień.
- *Spotkanie czwarte – Dawidek*: negatywne stereotypy, ksenofobia, dyskryminacja, antysemityzm, wojna, śmierć, Holokaust, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Marsz Żywych.
- *Spotkanie piąte – Babcia Marysia*: starość, niecodzienne zachowanie, utrata pamięci, choroba, nietrzymanie moczu, proteza dentystyczna, śmierć, cierpienie pod wpływem wspomnień.
- *Spotkanie szóste – Fatima*: ksenofobia, różne religie, terroryzm, wykluczenie, dyskryminacja, negatywne stereotypy, manipulacja opinią publiczną, plotka.
- *Spotkanie siódme – Pan Pawlak i Katarynka*: dom opieki, starość, niepełnosprawność, niecodzienne zachowanie, ubóstwo, samotność, cierpienie pod wpływem wspomnień, choroba psychiczna, paraliż.
- *Spotkanie ósme – Pan Krzys*: bezdomność, uzależnienie, alkoholizm, przemoc domowa, niecodzienne zachowanie i wygląd, wykluczenie, negatywne stereotypy, nieprzewidywalność zachowania, samotność.
- *Spotkanie dziewiąte – Panie Olga i Teresa*: zróżnicowanie płci i stylów życia, związki partnerskie, homofobia, negatywne stereotypy, dyskryminacja kobiet, poniżanie, ucisk, porwania, organizacje pozarządowe, feminizm.
- *Spotkanie dziesiąte – Rysiek*: nietypowe wygląd i zachowanie, otyłość, rude włosy, okulary, dyskryminacja, wykluczenie, choroba, samotność.
- *Spotkanie jedenaste – Daria*: niecodzienne wygląd i zachowanie, Cyganie, ubóstwo, głód, kradzież, negatywne stereotypy, uprzedzenia, dyskryminacja, dzieci ulicy.
- *Spotkanie dwunaste – Marko i Gabriela*: rodzina zastępcza, choroba, głód, krew, HIV/AIDS, negatywne stereotypy, uprzedzenia, dyskryminacja.
- *Spotkanie trzynaste – Edyta*: bogactwo, samotne rodzicielstwo, rozwód, manipulowanie znajomymi, plotka, samotność.

- *Spotkanie czternaste – Robert*: niecodzienne wygląd i zachowanie, choroba nowotworowa, śmierć, negatywne stereotypy.
- *Spotkanie piętnaste – Marek, Laura i paczki*: subkultury młodzieżowe, niecodzienne wygląd i zachowanie, konflikt pokoleń, negatywne stereotypy, przemoc.
- *Spotkanie szesnaste – Rodzina Cioci Herty*: śmierć, wojna, różne języki i religie, pamięć o przodkach, negatywne stereotypy i uprzedzenia.
- *Spotkanie siedemnaste – Kim, Alex i Elina*: uchodźcy, wojna, klęska żywiołowa, katastrofa, ubóstwo, rasizm, dyskryminacja, wykluczenie, organizacje pozarządowe, niepełnosprawność, śmierć, cierpienie pod wpływem wspomnień.

Celem zainspirowania rodziców, nauczycieli i najmłodszych czytelników do kolejnych spotkań z Innymi i poszukiwań nowych doświadczeń w dziedzinie edukacji międzykulturowej na końcu książeczki zostały zamieszczone listy lektur i stron internetowych, które umożliwiają zdobycie szerszej wiedzy o zagadnieniach w niej zasygnalizowanych.

Mam nadzieję, że taka forma lektury spotka się z Państwa życzliwym przyjęciem.

*Przemysław Paweł Grzybowski
Bydgoszcz, listopad 2011 r.*

Spotkanie pierwsze

Poznajemy Kamilę

Dzień dobry! Mam na imię Kamila. Moi Rodzice i Dziadek mówią na mnie Mila – ale tylko wtedy, gdy jestem grzeczna. Kiedy coś spsocę albo za dużo marudzę, zwracają się do mnie Kamilo. Moim zdaniem brzmi to zdecydowanie za poważnie. Prawda? Chociaż podobno jest na świecie jakaś księżniczka Kamila i może byłoby dobrze, abym i ja była kiedyś tak nazywana. Jeszcze się nad tym zastanowię.

Najbardziej podoba mi się imię Kama. Mamusia mówi, że tak samo jak Mila jest to zdrobnienie i mogę używać obu, a i tak wszyscy będą wiedzieć, że chodzi o mnie. Jestem więc Kamą dla przyjaciół, koleżanek ze szkoły, nawet dla pani wychowawczynie. To wyjątkowe imię! Pewnie Twoje też jest niezwykle, a jeśli nawet nie, to możesz sobie wymyśleć jakie tylko chcesz i gdy się spotkamy, będę Cię nazywać tak jak wolisz. Obiecuję.

Mimo oryginalnego imienia jestem chyba zwyczajną dziewczynką, taką najzwyczajniejszą na świecie. Lubię czytać książki z obrazkami, jeździć na rolkach i oglądać w telewizji programy o zwierzętach. Gdy będę starsza, Rodzice kupią mi psa albo kota... Albo świnkę morską! Teraz nie wiem, jakim zwierzętkiem będę się opiekować, bo co chwilę interesuje mnie coś nowego i trudno mi się zdecydować.

Uczę się w szkole podstawowej, a po odrobieniu lekcji, bawię się z koleżankami na skwerku przy domu. Przepadam za zupą pomidorową i mizerią. Lubię też mój sweter w kolorowe ciapki, który kiedyś zrobiła mi na drutach Babcia. Moja Babcia umarła, bo była już stara i zmęczona. Dlatego też często

jeździmy z Rodzicami do Dziadka, który teraz mieszka sam i jest mu bardzo smutno. Babcia miała na imię Kamila i Mamusia mówi, że mam imię właśnie po niej. Ale przecież, gdy się urodziłam, to Babcia jeszcze żyła, więc jak mogłabym mieć imię po Babci? Jakoś tego nie rozumiem, ale kiedyś dopytam Rodziców i sprawa się wyjaśni.

Uwielbiam jeździć do Dziadka na wieś! Wprawdzie nie podoba mi się, gdy przy powitaniu kłuje mnie w policzek ostrą brodą i ściska tak mocno, że aż boli – ale później jest mi z Dziadkiem wspaniale. Był kiedyś prawdziwym podróżnikiem. Pracował jako redaktor w kolorowej gazecie i jeździł po świecie, rozmawiał z ludźmi, robił im zdjęcia, a później wszystko opisywał albo opowiadał w radiu. Robił to wszystko dzięki esperanto – międzynarodowemu językowi, za pomocą którego można się porozumiewać na całym świecie i mieć bardzo wielu przyjaciół.

Dziadek mówi, że świat jest wielki, piękny i tajemniczy. Jest cudownie, gdy wyjmuje z biblioteczki albumy ze zdjęciami i opowiada, co na nich widać. Podobne rzeczy można oczywiście zobaczyć w telewizji, ale to nie to samo. Dziadka słucho się o wiele lepiej, bo można z nim pożartować, no i nie robi przerw na reklamę. Dziadek powtarza, że jestem taką gadułą jak on i dlatego jeszcze bardziej mnie kocha. Śmieszny ten Dziadek, prawda?

Dzięki naszym rozmowom już wiem, że na świecie żyją różni ludzie. Bywają mali – jak sąsiadka Agatka, którą prowadzą rano do przedszkola, albo duzi, taaacy wielcy i noszą ogromne buty, jak mój Tatuś. Bywają starsi, jak Pan Irek z naprzeciwka lub Dziadek, i młodszy, jak Emilka z parteru, której tydzień temu wypadł mleczny ząb. Rozmaicie też wyglądają. Jedni mają buzie rumiane jak bułeczki – na przykład Pan Heniek, który jest nocnym stróżem i w niedzielę lubi zjeść duu-uzo pierogów. Inni są szczupli i na nosie mają pryszczki – ot,

jak choćby Krystian z gimnazjum, co tak dziwacznie mówi i się czerwieni, gdy obok przechodzi jakaś dziewczyna. No, a niektórzy mieszkają w dalekich krajach i w ogóle nie mówią w naszym języku!

Jednych ludzi lubimy, a innych nie. Nie wiem dlaczego. Czasem, gdy kogoś nie znam, myślę sobie, że nie darzyłabym go sympatią, ale gdy już go poznaję, to zwykle się okazuje, że jest całkiem miły. Na przykład kiedyś nie lubiłam Pana Irka, bo ma dużego psa i gdy wychodzi na korytarz, to bardzo głośno kaszle – nawet w nocy. Niekiedy budziło mnie to i bałam się powiedzieć mu „dzień dobry”. A jeszcze starsi chłopcy na skwerku mówili, że pan Irek to pewnie jakiś przestępca, bo nikt normalny nie chodzi w nocy na spacer z psem albo kiedy pada deszcz.

Pewnego razu podczas spaceru z Rodzicami Pan Irek podszedł do nas i okazało się, że jest zupełnie zwyczajny. Nawet pozwolił mi pogłaskać swojego psa! Tatuś wytłumaczył mi później, że gdy Pan Irek był młody, pracował w fabryce i zachorował na astmę. To taka choroba, od której często się kaszle, lecz zupełnie nie można się nią zarazić. Lekarz poradził panu Irkowi spacerować z psem, gdy trudno mu oddychać. Teraz już nie boję się Pana Irka i czasem nawet rozmawiamy na skwerku o jego psie.

Dziadek powiedział, że tak już jest, gdy kogoś bliżej poznamy – przestajemy się go bać, uważać za dziwaczego i zaczynamy wiele rozumieć. Okazuje się nawet, że jest bardzo interesujący i miły, mimo że wcześniej wydawał nam się obcy lub zły. Trochę mi wstyd, że uważałam Pana Irka za przestępcę!

Chciałabym Ci opowiedzieć kilka historii o ludziach, którzy mają różne problemy. No, może trochę większe niż pozostali. Jeszcze jakiś czas temu, gdybym spotkała któregoś z nich, to pewnie myślałabym podobnie jak na początku o Panu Irku

i bałabym się z nimi nawet porozmawiać. Tymczasem oni są po prostu niezwykli! Nie dlatego, że mają wyjątkowe imiona jak moje, lecz ponieważ ich życie ułożyło się nietypowo. Są inni niż większość z nas i przez to jeszcze bardziej interesujący – jak bohaterowie bajek dla dzieci.

Jeśli nie od razu wszystko zrozumiesz, gdy będziesz czytać lub słuchać tych opowieści, poproś o pomoc Rodziców, nauczycielkę w szkole, swojego Dziadka (jeśli go masz) lub po prostu kogoś zaufanego.

Zaraz, zaraz, jak to więc było? Dawno, dawno temu... Za górami, za lasami... Eee, raczej nie tak. Historie te mogły się przecież wydarzyć całkiem niedawno, nawet w Twojej okolicy!

ESPERANTO

Nowe spotkania, czyli co jeszcze warto przeczytać i obejrzeć

Oto przewodnik bibliograficzny i internetowy zawierający wybór źródeł na temat problemów związanych ze zróżnicowaniem kulturowym i edukacją międzykulturową, które mogą zainteresować osoby chcące poszerzyć swoją wiedzę lub wykorzystać ją w praktyce.

Wymienione książki dla dorosłych to zarówno publikacje teoretyczne (naukowe i popularnonaukowe), jak i poradniki dla nauczycieli i rodziców, w których – oprócz **scenariuszy zajęć i elementów autorskich programów edukacji** – **można znaleźć praktyczne wskazówki oraz pomoce naukowe** w postaci opisów i akcesoriów do gier, wzory dokumentów itp. Spośród książek dla dzieci natomiast podano dostępne na polskim rynku wydawniczym opracowania poszczególnych tematów poruszonych w *Spotkaniach z Innymi*, związanych z odmiennością, tolerancją, rasizmem, dyskryminacją, przemocą itp., zwykle barwnie ilustrowane i warte wspólnej lektury.

Wykaz stron internetowych odsyła do adresów popularnych blogów, portali organizacji pozarządowych i projektów poświęconych edukacji międzykulturowej, prawom człowieka, rasizmowi i ksenofobii, dyskryminacji i wykluczeniu mniejszości narodowych i etnicznych itp. Można na nich znaleźć nie tylko informacje o podejmowanych przez poszczególne instytucje działaniach edukacyjnych, możliwości współpracy, naborze wolontariuszy, ale także kalendaria imprez, ciekawostki, fora społecznościowe, specjalistyczne opracowania teoretyczne, liczne **bezpłatne pomoce naukowe, scenariusze zajęć** oraz **porady** dla osób zainteresowanych wychowaniem w duchu tolerancji i międzykulturowości.

Lektury dla dorosłych

- Aleksandrowicz-Pędich L., *Międzykulturowość na lekcjach języków obcych*. Trans Humana. Białystok 2005.
- Bernacka-Langier A., Janik-Płocińska B., Kosowicz A., Pawlic-Rafałowska B., Piegat-Kaczmarzyk M., Walczak G., Rejmer Z., Wasilewska-Łaszczuk J., Zasuńska M., *Inny w polskiej szkole – poradnik dla nauczycieli pracujących z uczniami cudzoziemskimi*. Fundacja „Polskie Forum Migracyjne”. Warszawa 2009.

- Białek M., *Kształcenie międzykulturowe w edukacji językowej*. Oficyna Wydawnicza „Atut”. Wrocław 2009.
- Białek K., Kowalska A., Kownacka E., Piegat-Kaczmarzyk M., *Warsztaty kompetencji międzykulturowych – podręcznik dla trenerów*. Uniwersytet Warszawski, Międzynarodowe Centrum Adaptacji Zawodowej. Warszawa 2008.
- Białek K., Halik T., Marek A., Szuchta R., Weigl B., *Edukacja przeciw dyskryminacji*. Stowarzyszenie „Vox Humana”. Warszawa 2008.
- Bohosiewicz M., Kornacki P., Jurewicz J., Marek A., Kuspys P., Halik T., Czerniejewska I., *Imigranci w mojej klasie*. Stowarzyszenie „Vox Humana”. Warszawa 2011.
- Chodkowska M., *Razem damy sobie radę! W drodze do zintegrowanego społeczeństwa*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa 2009.
- Chojnacki R., Wesołowska H., Zaufal K., *Tolerancja.pl – materiały dla nauczycieli*. Znak. Kraków 2002.
- Chromiec E., *Dziecko wobec obcości kulturowej. Międzykulturowość*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 2004.
- Czerniejewska I. (red.), *Antydyskryminacja na co dzień*. Stowarzyszenie „Jeden Świat”. Poznań 2005.
- Czerniejewska I. (red.), *Wielokulturowość na co dzień. Materiały dla nauczycieli*. Stowarzyszenie „Willa Decjusza”. Kraków 2006.
- Czerniejewski M., Kubiak I., Malczewska M., Szczepanik W., *Uchodźcy. Materiał pomocniczy dla prowadzących zajęcia na temat uchodźców*. Stowarzyszenie „Jeden Świat”. Poznań 2001.
- Czykwini E., Rusaczyk M. (red.), *„Gorsi Inni” – badania*. Trans Humana. Białystok 2008.
- Dzień Integracji – Tacy Sami*. Centrum „Integracja”. Program „Młodzież”. Warszawa 2003.
- Europejski Ruch Młodzieży przeciwko Rasizmowi, Ksenofobii, Przejawom Antysemityzmu i Nietolerancji: *Każdy inny, wszyscy równi...* Harcerskie Biuro Wydawnicze „Horyzonty”. Warszawa 2003.
- Grzybowski P.P., *Edukacja międzykulturowa – konteksty. Od tożsamości po język międzynarodowy*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”. Kraków 2011.
- Grzybowski P.P., *Edukacja międzykulturowa – przewodnik. Pojęcia – literatura – adresy*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”. Kraków 2008.
- Gvórák-Sosnowska K., Morżoł I. (red.), *Języki świata. Materiały dydaktyczne do zajęć międzykulturowych*. UNESCO. Warszawa 2008.
- Humanitaryzm. Scenariusze zajęć do edukacji humanitarnej*. Polska Akcja Humanitarna. Warszawa 2001.
- Idzik I., Nitka J., Marcinowska H., Onuchowska A., Kasprzyk T., Biłyk K., Reich A., Mackiewicz K., Cieśliński Ł., *Program edukacyjny „Różni – równi”*.

- Podręcznik dla prowadzących lekcje na temat mniejszości narodowych i etnicznych.* Stowarzyszenie „Jeden Świat”. Poznań 2004.
- Jasińska-Kania M. (red.), *Bliscy i dalecy. Studia nad postawami wobec innych narodów, ras i grup etnicznych.* Uniwersytet Warszawski – Instytut Socjologii. Warszawa 1992.
- Kamińska K., Kwiatkowska A., *Jesteśmy tacy sami. Sztuka w edukacji międzykulturowej.* Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa 2009.
- Kamińska K., *W stronę wielokulturowości w edukacji przedszkolnej.* Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa 2005.
- Kapuściński R., *Spotkanie z Innym jako wyzwanie XXI wieku.* Universitas. Kraków 2004.
- Kapuściński R., *Ten Inny.* Znak. Kraków 2006.
- Kosek-Nita B., Raś D. (red.), *Kontakty z ludźmi „Innymi” jako problem wychowania, opieki i resocjalizacji.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice 2007.
- Kosowicz A., *Migracje online. Przewodnik po stronach internetowych poświęconych migracji i międzykulturowości.* Fundacja „Polskie Forum Migracyjne”. Warszawa 2009.
- Kosowicz A., *Muzułmanie i uchodźcy w polskiej szkole.* Stowarzyszenie „Vox Humana”. Warszawa 2008.
- Kosowicz A., *Uchodźcy – broszura dla nauczycieli.* Centrum Pomocy Uchodźcom Polskiej Akcji Humanitarnej. 2010.
- Koszevska K. (red.), *Zrozumieć innych, czyli jak uczyć o uchodźcach.* Wydawnictwa CODN. Warszawa 2001.
- Kusek R., Sanetra-Szeliga J. (red.), *Kultura w dialogu. Kampania 1001 działań na rzecz dialogu w Polsce.* Międzynarodowe Centrum Kultury. Kraków 2008.
- Kusek R., Sanetra-Szeliga J. (red.), *Swoi – Obcy. Edukacja międzykulturowa w Polsce – materiały.* Międzynarodowe Centrum Kultury. Kraków 2011.
- Lewowicki T., Suchodolska J. (red.), *Dzieci w procesie kształtowania postaw kulturowych. Przewodnik po ścieżkach edukacji regionalnej wielo- i międzykulturowej (materiały dla nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych).* Oficyna Wydawnicza „Impuls”. Cieszyn – Warszawa – Kraków 2011.
- Lewowicki T., Suchodolska J. (red.), *Rodzina, wychowanie, wielokulturowość.* Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie. Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie. Cieszyn – Warszawa 2000.
- Marek A., Kosowicz A., Gajownik S., *Uchodźca, mój dobry sąsiad.* Fundacja Kultury Chrześcijańskiej „Znak”. Kraków 2010.
- Martinelli S., Taylor M. (red.), *Uczenie się międzykulturowe. Pakiet szkoleniowy nr 4.* Rada Europy i Komisja Europejska. Strasburg 2000.
- Młynarczuk A. (red.), *Uwiecznić Atlantyde. Wielokulturowość Podlasia w edukacji nieformalnej.* Fundacja Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok 2010.

- Młynarczuk-Sokołowska A., Potoniec K., Szostak-Król K. (red.), *Przygody Innego. Bajki w edukacji międzykulturowej*. Fundacja Edukacji i Twórczości. Białystok 2011.
- Nikitorowicz J., *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwania edukacji międzykulturowej*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 2005.
- Nikitorowicz J., *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Trans Humana. Białystok 1995.
- Nikitorowicz J. (red.), *Rodzina wobec wyzwań edukacji międzykulturowej*. Trans Humana. Białystok 1997.
- Nowicka E., Nawrocki J. (red.), *Inny – obcy – wróg*. Oficyna Naukowa. Warszawa 1996.
- Parfieniuk I., *Nauczyciel w sytuacji dialogu kultur*. Trans Humana. Białystok 2006.
- Popowska D. (oprac.), *Cały świat w naszej klasie*. Fundacja „Polskie Forum Migracyjne”. Warszawa 2011.
- Stewart J. (red.), *Mosty zamiast murów. Podręcznik komunikacji interpersonalnej*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2003.
- Święcicki Ł., *Listy do bliskich. Depresja*. TacyJakJa.pl. Piaseczno 2010.
- Święcicki Ł., *Listy do lekarza. Depresja i choroba dwubiegunowa*. TacyJakJa.pl. Piaseczno 2011.
- Weigl B., Maliszewicz B. (red.), *Inni to także my. Mniejszości narodowe w Polsce: Białorusini, Cyganie, Litwini, Niemcy, Ukraińcy, Żydzi. Program edukacji wielokulturowej w szkole podstawowej*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 1998.
- Weigl B., *Stereotypy etniczne i uprzedzenia u dzieci i młodzieży*. Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN. Warszawa 1999.

Lektury dla dzieci

- Bardijewska L., *Zielony wędrowiec*. Agencja Edytorska EZOP. Warszawa 2008.
- Basek A., Gałęziowska M., *Kiedy Twój brat lub siostra choruje na raka*. Hospicjum „Cordis”. Mysłowice 2011.
- Cholewińska-Szkolik A., *Bajki o misiach z czterech stron świata*. Book House. Warszawa 2011.
- Crowther K., *Mój przyjaciel Szymon*. EneDueRabe. Gdańsk 2010.
- Dahle G., Nyhus S., *Włosy mamy*. EneDueRabe. Gdańsk 2010.
- Diou M., *Mała książka o rasizmie*. Czarna Owca. Warszawa 2011.
- Dubus B., *Tekla i jej chłopakowy świat*. Wytwórnia. Warszawa 2010.
- Dzikowska E., Wierzchowska W., *Bajki nie bajki. Opowieści z całego świata*. Pascal. Warszawa 2011.
- Erlbruch W., *Straszna piątka*. Hokus-Pokus. Warszawa 2007.
- Fellner H., Duthheil F., *Rasizm i nietolerancja – nie!* Muchomor. Warszawa 2005.

- Gilbert M., *Jest wiele wiar. O co pytają dzieci*. Jacek Santorski & Co. Warszawa 2008.
- Gill-Piątek H., Krzywonos H., *Bieda. Przewodnik dla dzieci*. Wydawnictwo „Krytyki Politycznej”. Warszawa 2010.
- Grabowska-Grzyb A., *O Małpce, która spadła z drzewa*. TacyJakJa.pl. Piaseczno 2010.
- Heubl M.U., Kołpanowicz M., *Kolorowe lzy klauna*. Wydawnictwo AA. Kraków 2003.
- Hole S., *Lato Germanna*. Fundacja Inicjatyw Społecznie Odpowiedzialnych. Gdańsk 2008.
- Jalonen R., *Dziewczynka i drzewo kawek*. Tatarak. Warszawa 2009.
- Kasdepke G., *Mam prawo! Czyli nieomal wszystko, co powinniście wiedzieć o prawach dziecka, a nie macie kogo spytać*. National Geographic. Warszawa 2007.
- Keff B., *Mała książka o antysemityzmie*. Czarna Owca. Warszawa 2011.
- Kosowicz A., Włodarczyk A. (oprac.). *Bajki z krajów uchodźców*. Przedstawicielstwo w Polsce Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców UNHCR. Warszawa 2006.
- Kotowska K., *Jeż*. Media Rodzina. Poznań 2010.
- Krohn L., *Pelikan*. Dwie Siostry. Warszawa 2008.
- Krysiak P., Witkowska M., Buszewicz M., *Dzieci świata*. Arkady. Warszawa 2011.
- Laszuk A., *Mała książka o homofobii*. Czarna Owca. Warszawa 2010.
- Lindenbaum P., *Filip i mama, która zapomniała*. Zakamarki. Poznań 2010.
- Lindenbaum P., *Igor i lalki*. Zakamarki. Poznań 2009.
- Moore-Mallinos J., *Mój brat ma autyzm*. Edycja Świętego Pawła. Częstochowa 2009.
- Nicholls S., *Olivier i zeszyt z marzeniami*. Znak. Kraków 2008.
- Nowacka-Devillard A., *Apetyt na świat. Maroko – Tadżin*. Fundacja Edukacji Międzykulturowej. Warszawa 2009.
- Nowacka-Devillard A., *Apetyt na świat. Wietnam – Nem*. Fundacja Edukacji Międzykulturowej. Warszawa 2010.
- Orlev U., *Babcia robi na drutach*. Wytwórnia. Warszawa 2009.
- Ringen Kommedal H., *Czy tata płacze?* Fundacja Inicjatyw Społecznie Odpowiedzialnych. Gdańsk 2008.
- Ryrych K., *Siedem sówich piór. Pamiętnik mojej choroby*. Cartalia Press. Warszawa 2008.
- Saint-Mars D. de, *Poniżanie – nie!* Muchomor. Warszawa 2005.
- Saint-Mars D. de, *Przemoc – nie!* Muchomor. Warszawa 2005.
- Schmitt E.-E., *Opowieści o niewidzialnym*. Znak. Kraków 2005.
- Simms T., *Płaszcz Józefa*. Format. Wrocław 2009.
- Simon Catelin V., *Jak dwie krople wody*. EneDueRabe. Gdańsk 2009.
- Stalfelt P., *Mała książka o przemocy*. Jacek Santorski & Co. Warszawa 2008.

Stalfelt P., *Mała książka o śmierci*. Jacek Santorski & Co. Warszawa 2008.
Stanecka Z., Oklejak M., *Basia i kolega z Haiti*. Literacki Egmont. Warszawa 2011.
Stark U., Høglund A., *Czy umiesz gwizdać, Joanno?* Zakamarki. Poznań 2008.
Stark U., *Jak mama została Indianką*. Zakamarki. Poznań 2008.
Steinhöfel A., *Rico, Oskar i głębcocienie*. WAM. Kraków 2011.
Szczepańska-Kowalczyk K., *Majka, Marcel i afrykańskie czary*. Znak. Kraków 2009.
Środa M., *Mała książka o tolerancji*. Czarna Owca. Warszawa 2010.
Światowska A., *Baltazar – mój przyjaciel z ADHD*. Harmonia. Gdańsk 2011.
Tyszką A., *Bajka na astmę*. TacyJakJa.pl. Piaseczno 2010.
Węgierek K., *Apetyt na świat. Meksyk – Celebracion*. Fundacja Edukacji Międzykulturowej. Warszawa 2009.
Węgierek K., *Aż na koniec świata. Pojazdy i nie tylko*. Fundacja Edukacji Międzykulturowej. Warszawa 2010.
Zięba M., *Moja mama ma raka*. Agencja Edytorska EZOP. Warszawa 2007.
Żakówna M., *Jak Maciek przestał być Małym*. TacyJakJa.pl. Piaseczno 2010.

Strony internetowe

Amnesty International Polska – www.amnesty.org.pl
ATD Polska – rAzem posTawmy na goDność – www.atd.org.pl
Blog Artur Paszko – arturpaszko.blogspot.com
Blog „Różne odcienie egzystencji” – annajaninakloza.blog.onet.pl
Centrum Dialogu im. Marka Edelmanna w Łodzi – www.centrumdialogu.com
Centrum im. Ludwika Zamenhofa – www.centrumzamenhofa.pl
Etnoteam Edukacja dla Integracji – www.etnoteam.pl
Europejski Rok Dialogu Międzykulturowego – dialog2008.pl
Forum Dialogu Kultur Stowarzyszenia Willa Decjusza – www.villa.org.pl
Fundacja „Autonomia” – www.autonomia.org.pl
Fundacja „A-venir” – www.avenir.ngo.org.pl
Fundacja „Dzieci Niczyje” – www.fdn.pl
Fundacja Edukacji Międzykulturowej – www.miedzykulturowa.org.pl
Fundacja „Forum Dialogu Między Narodami” – www.dialog.org.pl
Fundacja „Forum Różnorodności” – www.ffr.org.pl
Fundacja im. Anny Lindh Polska – www.alfpolska.org
Fundacja „Korzenie” – www.fundajakorzenie.pl
Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego – www.krzyzowa.org.pl
Fundacja „Kultura dla Tolerancji” – www.tolerancja.org.pl
Fundacja „Pogranicze” – www.pogranicze.sejny.pl
Fundacja „Polskie Forum Migracyjne” – www.forummigracyjne.org
Fundacja „Przestrzenie Dialogu” – www.przestrzeniedialogu.org
Fundacja „Res Publica Multiethnica” – res-publica-multiethnica.free.ngo.pl

Fundacja „Rozwoju Oprócz Granic” – www.frog.org.pl
Fundacja „Shalom” – www.shalom.org.pl
Fundacja Uniwersytetu w Białymstoku – www.fundacja.uwb.edu.pl
Fundacja „Wspólna Droga” – www.wspolnadroga.pl
Galeria Tolerancji – galeriatolerancji.org.pl
Helsińska Fundacja Praw Człowieka – www.hfhr.pl
Hominem Quaero – hq.drama.org.pl
Inna Przestrzeń – www.przestrzen.art.pl
Instytut Spraw Publicznych – www.isp.org.pl
Integracja – www.integracja.org
Kontynent Warszawa – www.kontynent.waw.pl
Ku wzbogacającej różnorodności – roznorodnosc.uwb.edu.pl
Laboratorium Inicjatyw Międzykulturowych KEJ – www.kej.org.pl
Mapa Kultury – mapakultury.pl
Międzynarodowe Centrum Kultury – www.mck.krakow.pl
Multikulti – www.multikulti.org.pl
Narodowe Centrum Kultury – www.nck.pl
Niepełnosprawni.pl – www.niepelnosprawni.pl
Nikt nie Rodzi się z Uprzedzeniami – www.bezuprzedzen.org
Ośrodek Międzykulturowych Inicjatyw Twórczych – rozdroza.com
Otwarta Rzeczpospolita – www.otwarta.org
Panorama Kultur – www.pk.org.pl
Polska Akcja Humanitarna – www.pah.org.pl
Polska Fundacja Pomocy Humanitarnej „Res Humanae” – www.reshumanae.neostrada.pl
Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego – www.ptpa.org.pl
Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności – www.pfwb.org.pl
Pozytywni w Tęczy – www.pozytywniwteczy.pl
Pozytywnie Otwarci – www.pozytywnieotwarci.pl
Pracownia Wielokulturowa – www.pracownia-wielokulturowa.pl
Przestrzenie Dialogu – www.przestrzeniedialogu.org
Przewodnik internetowy „Edukacja na rzecz tolerancji” – tolerance.research.uj.edu.pl
Sieć Równości – www.siecrownosci.gov.pl
Społeczny Komitet do spraw AIDS – www.skaid.org
Spotkania z Innym – www.spotkaniainnym.pl
Stowarzyszenie Antropologów Kultury „Etnosfera” – www.etnosfera.org.pl
Stowarzyszenie „Jeden Świat” – www.jedenswiat.org.pl
Stowarzyszenie Kobiet „Konsola” – konsola.org.pl
Stowarzyszenie „Mali Bracia Ubogich” – www.malibracia.org.pl
Stowarzyszenie „Monar” – www.monar.pl
Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” – www.nigdywiecej.org

Stowarzyszenie „Praktyków Kultury” – www.praktycy.org
Stowarzyszenie Romów w Polsce – stowarzyszenie.romowie.net
Stowarzyszenie „Vox Humana” – www.voxhumana.pl
Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej – swem.uwb.edu.pl
Stowarzyszenie „Znaczny Stopień Integracji” – www.zsi.info.pl
TacyJakJa – www.tacyjakja.pl
Tolerancja.pl – www.tolerancja.pl
Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej – www.tea.org.pl
Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę” – e.org.pl
Transkultura i Dialog Międzykulturowy – www.transkultura.eu
Tydzień Edukacji Globalnej – www.tydzienedukacjiglobalnej.pl
Uchodźcy do szkoły – www.uchodzcynoszkoly.pl

